

Anlaşılırlık Eşiği ve Dişil Sentaks: Dil Oyunları Üzerinden Feminist
Bir Gerekçelendirme

Elif Duran

Feminist Tahayyül, 7(1): 71-102.
(Araştırma Makalesi)

<https://doi.org/10.57193/FeminTa.2026.71>

Anlaşılrlık Eşiği ve Dişil Sentaks: Dil Oyunları Üzerinden Feminist Bir Gerekçelendirme

Elif Duran¹

Öz

Bu makale Wittgenstein'in anlamı kullanımda temellendiren yaklaşımını Irigaray'ın fallogosantrizm eleştirisiyle birlikte okuyarak dişil sentaks açısından dile içkin olan normatifliğin nasıl işlediği ve ne anlama geldiği sorularına odaklanmaktadır. Anlaşılrlılığın tek tek zihin içeriklerinden değil, kural izleme pratiklerinde işleyen kamusal ölçütlerden türediği kabulünden hareket etmektedir. Bu kabul, yürürlükteki ölçütler kimi özne konumlarını konuşan ve muhatap olarak sistematik biçimde daha az tanınabilir kıldığında, "anlaşılrlılık eşiği"nin semantik bir veriden çok meşruiyet sorunu hâline geldiğini göstermektedir. Dil oyunlarının normatifliği ahlaki bir buyruk olarak değil, kullanımın içkin "doğru devam ettirme" standartları olarak ele alınmakta ve bu standartların kime göre kurulduğu sorusu Irigaray'ın izomorfizm, logosantrizm ve psikanalitik özne analizleriyle birlikte tartışılmaktadır. Parler-femme, sözcük düzeyinde nötrleştirme olarak değil, hitabı ve ilişkiselliği görünür kılan, ikilikleri işlevsel olarak çaprazlayan ve bedensel-duygulanımsal deneyime gerekçe statüsü tanıyan asgari kurallar kümesi olarak yorumlanmaktadır. Mimesis ise kurumsal dilin içinden, kontrollü sapmalarla içeriden müdahaleyi mümkün kılan işletilebilir bir teknik olarak yeniden formüle edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Irigaray, Wittgenstein, dil oyunu, dişil sentaks, *parler-femme*.

---

¹ Arş. Gör. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Felsefe Tarihi Anabilim dalı, Felsefe Bölümü.

elif.duran@ikcu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9359-5805.

Makale Geliş Tarihi: 29.10.2025

Makale Kabul Tarihi: 03.02.2026

The Threshold of Intelligibility and Feminine Syntax: A Feminist Justification via Language-games

Elif Duran

This article examines how normativity intrinsic to language operates by reading Ludwig Wittgenstein's account of meaning as use together with Luce Irigaray's critique of phallogocentrism, focusing on the notion of feminine syntax. It argues that intelligibility is not grounded in semantic content alone but is constituted through publicly shared rule-following practices. When these criteria of intelligibility operate in historically patriarchal ways, the threshold of intelligibility becomes a question of legitimacy rather than mere clarity. On this basis, language-games are treated not as moral prescriptions but as normatively binding standards of correct continuation that regulate recognition and exclusion. Irigaray's analyses of isomorphism, logocentrism, and the subject position structured around the Name-of-the-Father diagnose how supposedly neutral linguistic norms systematically marginalize female subjects. Against this background, *parler-femme* is defended not as a proposal for new semantic content, but as a minimal revision of the rules governing address, subject-positioning, and justificatory criteria—thus constituting an alternative language-game. Finally, *mimesis* is reconceptualized as an operable technique of internal intervention that works within institutional discourse by producing controlled deviations capable of expanding the distribution of intelligibility. The article therefore offers a feminist justification for feminine syntax grounded in a Wittgensteinian understanding of normativity and language-games.

Keywords: Irigaray, Wittgenstein, language-game, *feminine syntax*, *parler-femme*.

Giriş

Dil, gündelik ve kurumsal pratiklerde hangi sözün “yerinde” ve hangisinin “uygunsuz” sayıldığı üzerinden işler; bu ayrımlar ise yalnızca ne söylediğimizi değil, kimlerin konuşan ve muhatap olarak tanındığını da belirler. Bu tanınma rejiminin “açıklık” ve “anlaşılabilirlik” idealleriyle beraber nasıl işlediği feminist literatürde bir norm siyaseti olarak tartışılmaktadır (Stone, 2015). Stone’la birlikte literatürde öne çıkan yaklaşımlardan birisi Miranda Fricker’in epistemik adaletsizlik çözümlemesidir (2007). Fricker tanıklığın ve yorum kaynaklarının eşitsiz dağıtımının, bazı konuşanları sistematik biçimde “meşruiyet dışı” bırakarak kamusal akıl yürütmeye erişimi sınırlandırdığını göstermesi bakımından çarpıcı bir teşhis sunmaktadır.

Bu makalenin çıkış noktası dilde anlaşılabilirliğin sözcüklerin temsil gücünden değil, toplumsal pratikler içinde işleyen normatif kriterlerden türediği kabulüdür. Anlamın kullanımında kurulduğu bu çerçevede “anlaşılabilirlik eşiği” kamusal olarak paylaşılan kural izleme pratikleri aracılığıyla belirlenir. Dolayısıyla bu eşik salt semantik bir mesele olmaktan ziyade, tanınabilirliğin nasıl dağıtıldığına ilişkin normatif bir soruna işaret eder. Tarihsel olarak bu kriterlerin ataerkil biçimde işlemesi, kadın öznenin konuşan ve muhatap olarak sistematik biçimde daha az tanınabilir hâle gelmesine yol açmaktadır. Feminist literatürde sıklıkla başvurulan, dili temsil düzeyinde “tarafsızlaştırma” ya da cinsiyetçi ifadelerden arındırma stratejileri ise sorunun bu kural düzeyi boyutunu gözden kaçırdığı ölçüde yetersiz kalır. Bu noktada makale Ludwig Wittgenstein’in “dil oyunu” (*Sprachspiel*) kavramını, dilin normatif işleyişini kural rejimleri üzerinden kavramayı mümkün kılan analitik bir araç olarak devreye sokar (2014). Luce Irigaray’ın “dişil sentaks” talebi bu çerçevede yeni bir semantik içerik önerisi olarak değil, hitap, özne yerleştirme ve gerekçelendirme ölçütlerini birlikte dönüştüren bir kural müdahalesi olarak yeniden yorumlanır (1985b). Böylece çalışmanın temel sorusu şu şekilde keskinleştirilir: Eğer dilin anlaşılabilirlik kriterleri ataerkil biçimde kurulmuşsa, dişil bir sentaks talebi hangi normatif gerekçeye dayanabilir ve Wittgenstein’in dil oyunu yaklaşımı bu gerekçeyi gerçekten sağlayabilir mi?

Feminist düşüncedeki önemli kazanımlara işaret eden, örneklerini çoğaltabileceğimiz bu çalışmalardan farklı olarak bu makale, feminist felsefe ile dil felsefesi arasında sıkı bir ilişki kurmak yoluyla alternatif bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlamaktadır. Wittgenstein’in dil oyunu kavramı ışığında Irigaray’ın fallogosantrizm eleştirisini yeniden yorumlayarak dilin normatif rejimine içkin ataerkil unsurları incelerken, bir yandan da Irigaray’ın “dişil sentaks” kavramına yöneltilen eleştirilere güçlü bir yanıt verecek şekilde bu kavramı “dil oyunu” fikri üzerinden temellendirmek çalışmanın temel motivasyonlarından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın odaklandığı temel soruyu şu şekilde ifade etmek mümkündür: Eğer Wittgenstein’in dil anlayışı temele alınacak olursa, dilin anlaşılabilirlik eşiği toplumsal olarak paylaşılan pratikler ve kriterler içinden kuruluyorsa, bu kriterlerin kadın özneyi sistematik biçimde daha az tanınabilir kıldığı olgusu dikkate alındığında, dişil bir sentaks üretme talebi hangi tür bir normatif gerekçeye dayanabilir?

Wittgensteinci çerçeveye başvurmanın nedeni, Wittgenstein’in anlamı zihin içi niyetlere ya da sözcüklerin sabit özlerine değil, kamusal olarak bağlayıcı biçimde işleyen kural izleme pratiklerine dayandırmasıdır. Bu yaklaşım feminist eleştirinin “tarafsızlık” iddiasını dilin örtük normatif ölçütleri üzerinden sınamasına elverişli bir kuramsal zemin sağlar. Wittgenstein’in “dil oyunu” ve “yaşam biçimi” (*Lebensform*) kavramları konuşmanın arkasındaki düzenin sözlükte değil, kurumsal pratiklerle ve toplumsal normlarla iç içe geçmiş dilsel normların sürekliliğinde bulunduğunu gösterir (2014). Anlamın ne olduğu sorusuna verilen yanıtta, zihin içi niyetler ya da sözcüklerin sabit özlerinden, kamusal olarak bağlayıcı işleyen kolektif kurallara doğru gerçekleştirilen Wittgensteinci odak kayması, feminist eleştiriye kendisinden yararlanabileceği iki avantaj sağlamaktadır. Birincisi, Wittgenstein’in sunduğu dil anlayışı feminizmin eleştirdiği “tarafsız dil” iddiasını salt sözcükler, kavramlar ya da önermeler düzeyinde değil, dilin, dil-dışı gibi davranan ama örtük biçimde onun içinde işlerliği olan *görünmez* kriterlerinde test edilebilir kılmaktadır: Dilin anlam üretme mekanizmalarında, neyin “kanıt” sayılacağı, kimin “yetkin” olarak tanınacağı, hangi tonun “akılcı” kabul edileceği gibi ölçütler tam da Wittgenstein’in “dil oyunu” kavramı çerçevesinde karşımıza çıkan dil oyununun içkin kural rejiminde işleyen ölçütler olarak

görünür olur. İkincisi, bu Wittgensteinci çerçeve feminist eleştiriye “dil dışı” bir öz varsayımına dayandırmadan, bizzat dilin kullanım rejimlerinin kendi içinden türeyen kriterlerin meşruiyetini tartışılabilen, daha güçlü bir eleştiri olarak yeniden yapılandırılmasını mümkün kılmaktadır.

Irigaray’ın bu çalışmaya dahil edilmesinin gerekçesi, anlaşılabilirlik ölçütlerinin cinsiyet temelli örgütlenişini izomorfizm, logosantrizm ve psikanalitik özne analizleriyle güçlü biçimde teşhis etmesidir. Irigaray izomorfizm ve logosantrizm analizleriyle “nötr” diye sunulan özne konumunun tarihsel olarak eril kodlarla kurulduğuna; psikanaliz hattında ise “Babanın Adı” kavramı çevresinde şekillenen simgesel düzenin, dilin içinde “konuşan özne”yi nasıl belirli bir ataerki normatif rejim içerisinden kurduğuna yönelik güçlü analizler sunmuştur (Irigaray, 1985a; 1985b; 2006; Whitford, 1991). Bu metin Wittgenstein ile Irigaray arasında tarihsel bir etkileşim olduğunu ileri sürmeden, dilin anlaşılabilirlik ölçütlerinin normatif yapısına ilişkin ortak bir problemi merkeze alarak, iki düşünce hattını birlikte okumayı önermektedir. Bu birlikte okuma, Irigaray’ın dişil sentaks talebinin metaforik bir söylem düzeyinde kalmadan, Wittgenstein’in dil oyunu yaklaşımının sunduğu kural-temelli normatiflik anlayışı içinde gerekçelendirilebileceği varsayımına dayanmaktadır. Böylece Wittgenstein’den alınan “dil oyunu” kavramı bir yandan dilin normatif işleyişindeki ataerki unsurların deşifre edilmesini sağlayacak güçlü bir teorik araç olarak belirir. Bu çerçeve feminist eleştiriye güçlü bir teorik form kazandırır. Diğer yandan bu teorik form, feminist bir eleştirinin olanağını ima etmekle birlikte, böyle bir içeriğe doğrudan sahip olmadığından, onun feminist bağlamda içeriklendirilmesi noktasında Irigaray’ın felsefesi devreye girer: Irigaray’ın teşhis ettiği fallogosantrik işleyişin yalnızca temsil düzeyine değil, tanınma koşullarına gömülü olduğunu keskin biçimde görünür kılacak şekilde ifşa etmesi Wittgenstein’in dil oyunu fikrinin sağladığı teorik çerçeve/form ile birleşen güçlü bir içerik olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşaret ettiğim problem alanı iki farklı yorumlama hattı arasında beliren bir gerilimi taşımaktadır. Birinci hat, dili öncelikle sözcük dağarcığı ve temsil düzeyi üzerinden düşünür; feminist müdahaleyi de “dili cinsiyetçi ifadelerden arındırma” veya daha “açık” bir ifade

standardı yerleştirme projesiyle sınırlandırır (Stone, 2015). İkinci hat ise Wittgenstein’in dili, “dil oyunu” kavramı üzerinden yeniden konumlandırılmasıyla ortaya çıkan çerçeve temelinde oyunun içindeki özneleşme süreçlerinde ve öznelere bu dili konuşurmasında, en baştan, “cinsiyetçilikten arınma” ya da “dili tarafsızlaştırma” gibi restorasyon çabalarının işe yaramayacağı düzeyde yapısal anlamda bir ataerkil normatiflik üzerinden inşa edilmiş olduğunu vurgular. Böylelikle ikinci yorum hattı, dışıl olanın, kendini dil içerisinden ifade etmesinin koşullarını, dilin daha köklü ve yapısal anlamda devrimci, radikal bir “yeniden yazım”, hatta farklı bir “simgesel örgütlenme” talebi olarak kurulması gerektiğini öne sürer.

Feminist felsefe literatüründeki önemli bir yorum hattı dilin mevcut normatifliğinin “ideal olandan sapmış” bir çeşit “ataerkil kirlilik” içinde olduğu ve bunun çözümünün, dili cinsiyetten arındırarak onu cinsiyetsizleştirmek ya da tarafsızlaştırmak gibi, Wittgenstein’in eleştirilerinin zayıflığını göstermiş olduğu bir pratik-öncesi dil semantiği anlayışına dayandığı için günümüz dil felsefesinin geliştirdiği güçlü argümanlar bağlamında savunulabilir bir pozisyon sağlamaktan uzaktır. Bu hattın temsil ettiği dil anlayışı pratik/sosyal normlar ile semantik normları birbirinden katı biçimde ayıran düalist bir tutuma dayanmaktadır. Günümüz dil felsefesi literatüründe bu tür bir “saf semantik normatiflik” anlayışı, yalnızca Wittgenstein felsefesi tarafından değil, anlamın, “kullanım”da temellendirilmesi gerektiği yönündeki bağımsız pek çok farklı çalışmanın sunduğu güçlü argümanlarla terk edilmiştir (Brandom, 1994; Kripke, 1982; McDowell, 1984). Irigaray’ın felsefesi ise bu geleneksel feminist yorum hattından radikal biçimde ayrılmaktadır. Bu çalışmada göstermeyi amaçladığım gibi, Irigaray’ın pozisyonu Wittgenstein’in geliştirdiği, anlamın dilin kullanımıyla ortaya çıktığı savını ortaya koyan “dil oyunu” kavramı ışığında yeniden yorumlandığında ona karşı geliştirilen önemli itirazlara, Wittgenstein’in dil felsefesinin sağladığı teorik temellerin de yardımıyla güçlü yanıtlar üretme olanağını açığa çıkartmaktadır.

Çalışmamızın argümanı üç düşünce hattı üzerinden ilerlemektedir: İlk olarak anlamın kullanımda kurulduğu ve kural izlemenin kamusal doğruluk ölçütleri gerektirdiği savının,

anlaşılabilirliğin doğası gereği norm yüklü olduğunu göstermektedir. İkinci olarak Irigaray hattı, bu standartların cinsiyetçi işleyişini görünür kılmakta ve “anlaşılabilirlik eşiği”nin eşit dağılmadığını, fallogosantrik bir ölçüt rejiminin kadın öznenin konuşabilirliğini daralttığını teşhis etmektedir (Irigaray, 1985b; Stone, 2006; Whitford, 1991). Üçüncü olarak çalışma, dişil sentaks için bir karşı öneri üretmektedir: *Parler-femme*. Bu öneride “hitap, özne yerleştirme ve gerekçelendirme rejimini birlikte yeniden düzenleyen asgari bir kural kümesi” olarak Wittgensteinci anlamıyla “yeni bir dil oyunu” biçiminde savunulmakta; *mimesis* ise bu dönüşümü kurum dilinin içinden işletilebilir kılan, kurala dışarıdan saldırmak yerine kuralın ayrıcalıklı düğüm noktalarında kontrollü sapmalar üreten bir müdahale tekniği olarak yeniden kavramsallaştırılmaktadır. Bu kurgu, dil felsefesi literatüründeki normatiflik tartışmasını feminist teorinin tanınma ve simgesel düzen analizleriyle bir araya getirerek, hem “anlam” tartışmasına hem de feminist söylem eleştirisine çift yönlü bir katkı önermektedir.

Bu makale Wittgenstein’in dil oyunu kavramı ışığında Irigaray’ın fallogosantrizm eleştirisini problem-merkezli bir biçimde birlikte okuyarak, dilin normatif rejimine içkin ataerkil unsurları kural düzeyinde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma Irigaray’ın “dişil sentaks” kavramını, metaforik ya da salt semantik bir öneri olarak değil, kamusal olarak işleyen normatif kriterlere müdahale eden bir dil oyunu önerisi olarak yeniden temellendirmeyi hedeflemektedir. Böylece makale feminist dil eleştirisini temsil düzeyinin ötesine taşıyarak, anlaşılabilirlik ölçütlerinin nasıl kurulduğu ve nasıl dönüştürülebileceği sorusuna Wittgensteinci bir normatiflik anlayışı üzerinden yanıt üretmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle *parler-femme* yeni bir semantik içerik değil, anlaşılabilirlik kriterlerinin dağılımına müdahale eden asgari bir kural revizyonu olarak savunulmaktadır.

Bu çerçevede birinci bölüm Wittgensteinci kavramları (dil oyunu, yaşam biçimi, kural izleme, özel dil) kısa tanımlarla netleştirerek anlaşılabilirlik eşiğinin hangi tür kamusal ölçütlerle kurulduğunu göstermektedir. İkinci bölüm Irigaray’ın fallogosantrizm teşhisini üç eksenle (izomorfizm, logosantrizm, psikanalitik özne) toplayarak mevcut oyunların kadın özneyi hangi mekanizmalarla eksilttiğini tartışmaktadır. Üçüncü bölüm *parler-femme*’i bir çeşit

“sözlük semantiği rötuşu” olarak değil, dilsel olanla kurumsal/kamusal olanın kural düzeyindeki işleyişine meşru bir müdahale olarak yeniden gerekçelendirmektedir. Dördüncü bölüm *mimesis*’i kurumsal dilin içinden çalışabilen bir içeriden bozma tekniği olarak ayıştırmaktadır. Beşinci bölüm ise “cinsiyetsizleştirme”, “özcülük”, “evrensellik” ve “pratik imkânsızlık” başlıkları altında açılmaya çalışılacak temel itirazları en güçlü biçimleriyle ele alarak, çalışmada ele aldığım dilsel normatiflik ile feminist eleştiri arasındaki ilişkiyi doğru sorunsallaştırma biçiminin, sözcük, kavram, önerme gibi pratik-öncesi bir saf semantiğin değil, toplumsal cinsiyetçi pratiklerle işbirliği içerisindeki dil oyunlarının “kural rejimi” sorunu olarak anlaşılması gerektiğini göstermeyi amaçlamaktadır. Bu durum dilin tarafsız bir iletişim aracı olduğu yönündeki yaygın varsayımı yalnızca betimsel değil, normatif olarak da sorunlu kılar. Böylece makale her adımda bir sonraki adımın öncüllerini görünür kılacak şekilde, teşhis ile karşı öneri arasındaki bağı sistematik biçimde kurmaktadır.

Dil ve Anlaşılabilirlik Eşiği

Wittgenstein’in geç dönem dil felsefesinin başlangıç noktası, anlamı “zihnin içeriği” ya da sözcüklere eşlik eden gizli nesnelere açıklayan kavrayıştan uzaklaşmaktır. “Anlam” büyük ölçüde “bir sözcüğün dildeki kullanımıdır” (Wittgenstein, 2014). Bu tez, anlamı sözlükte dondurmaya yerine belirli bağlamlarda neyin “doğru” sayıldığını belirleyen kullanım örüntülerine bakmayı önerir.

Wittgenstein’in “dil oyunu” terimini doğru konumlandırmak bu çalışmanın savının kavranması açısından kritik bir önem taşımaktadır. Dil oyunu yalnızca söz dizimi veya sözcük repertuarı değil, belirli amaçlarla yürütülen, kuralla yönetilen söylem-edim bütünlüğüdür: Bir emir vermek, bir özür dilemek, bir vaka anlatmak, bir rapor yazmak, bir itiraz yükseltmek gibi pratikler belirli oyunların parçasıdır (Wittgenstein, 2014). “Bir dili tasavvur etmek, bir yaşam biçimi tasavvur etmek demektir” ifadesi (Wittgenstein, 2014: 29) oyunların arka planının toplumsal alışkanlıklar, kurumlar, duyarlılıklar ve ortak öğrenme süreçleriyle örüldüğünü hatırlatır. Bu nedenle “anlaşılabilirlik eşiği” tek tek cümlelerin semantik

doğruluğundan önce hangi pratikte hangi ölçütlerin devrede olduğuna bağlıdır. Dilin, Wittgenstein tarafından hangi gerekçelerle “oyun” kavramı üzerinden yeniden yorumlandığı sorusuna sağlıklı bir yanıt vermemiz açısından oyunların mantığına içkin olan “kural izleme” pratiklerinin nasıl çalıştığına dikkat etmemiz belirleyicidir. Bir kuralın “ne gerektirdiği” yalnızca bireysel yorumla sabitlenmez; doğru uygulama ile yanlış uygulama arasındaki ayrım bir topluluğun paylaşılan kriterleri ve eğitim pratikleri içinde sürdürülebilir (Wittgenstein, 2014). Dolayısıyla bir ifadeyi anlamak sadece bir sezgiye sahip olmayı değil, bir oyunda, o oyundan diskalifiye edilmeden “oyuna nasıl devam edileceğine” yönelik bir pratiğin düzenli olarak üretimini zorunlu kılar.

Burada çizdiğimiz çerçeve, dilin pratik kullanımıyla birlikte “normatif olma” statüsü kazandığı iddiasını kendisinden çıkarsayabileceğimiz bir zemini doğrudan sağlamaz. Fakat anlamın, doğru/yanlış ayrımını “yaşayan bir organizma”nın yaşamını devam ettirme standartları olmaksızın düşünülemediği fikrini güçlü biçimde gündeme getirir. Nitekim literatürde Kripke’nin şüpheli paradoksu ve “şüpheli çözüm”ü (1982) ile McDowell’un kural izlemeyi “ikinci doğa” ve eğitilmiş duyarlılıklar üzerinden okuyan yorumu (1984) Wittgenstein’in geleneksel semantiğin ezber bozan, dili bir çeşit “oyun” metaforu ile yorumlayan radikal düşünsel hattının etkili iki örneği olarak okunabilir. Brandom’un normatif pragmatikliği ise anlamı, yükümlülük ve yetki ilişkileri içinde yeniden kurarak dolaylı yoldan, işaret ettiğimiz bu Wittgensteinci yorum çizgisini desteklemektedir (1994). Bu çalışma literatürde örneklerini çoğaltabileceğimiz tartışmaların tüm yükünü üstlenmek yerine, bunların en önemlilerine işaret etmekle yetinmekte ve sınırları net olarak çizilmiş minimal bir iddiayı benimsemektedir: Dil oyunları, en azından, katılımcılarından belli devam ettirme biçimlerini talep eden ve bu talebi kamusal biçimde denetlenebilir kılan doğruluk ölçütleri içerir. Normatif gerekçenin politik boyutu tam da bu ölçütlerin kime göre kurulduğu sorusuyla açığa çıkar.

Bu noktadan feminist eleştiriye geçiş adım adım kurulabilir. Eğer anlam ve anlaşılabilirlik, ortak kriterlere bağlıysa, o halde “yetkin konuşur özne” sayılmanın koşulları da bu kriterlere bağlı

olmak zorundadır. Kurumsal bağlamlarda kriterler, yalnızca gramer doğruluğunu değil; hangi anlatım kiplerinin ciddiye alınacağını, hangi kanıt türlerinin gerekçe statüsü taşıyacağını ve kimin sözüne epistemik otorite atfedileceğini de belirler. Bu dağılım sistematik biçimde bazı özne konumlarını dezavantajlı kıldığında, mesele sadece iletişim aksaması değil, kamusal gerekçelendirmeye eşit erişim sorunu olur. Giriş bölümünde de işaret edildiği gibi, Fricker, bu tür bir mekanizmayı epistemik adaletsizlik başlığı altında kavramsallaştırır (2007). Wittgensteinci bakış burada feminist teoriye elverişli bir teorik araç sağlar: “Tarafsızlık” iddiasını, sözcüklerin içeriği yerine, kriterlerin işleyişinde test etmeye ve kriterlerin meşruiyetini tartışmaya açar.

Bu tür bir “kriter siyaseti” çoğu zaman açıkça ilan edilmiş normlar olarak değil, alışkanlıklar, biçem beklentileri ve kurumsal yazım protokolleri olarak işler. Örneğin akademik bir raporun “nesnel” sayılabilmesi için hangi tür tanıklıkların metin dışı bırakılacağı, bir şikâyetin “duygusal” bulunup bulunmaması ya da bir anlatımın “kişisel” diye değersizleştirilmesi gibi ayrımlar, yalnızca üsluba ilişkin değildir. Bunlar, kimin deneyiminin kamusal gerekçe sayılacağına dair ölçütlerin, görünüşte biçimsel ama fiilen içerik belirleyici biçimde çalıştığı düğüm noktalarıdır. Bu nedenle feminist müdahale cümleleri daha “kibar” veya daha “açık” hâle getirmekten önce, bu ölçütleri teşhir etmeyi ve gerekçelendirme rejimini genişletmeyi hedeflemek zorundadır; aksi hâlde tanınabilirlik eşiği aynı kalır, yalnızca aynı eşik daha rafine bir dille yeniden üretilir (Stone, 2015; Fricker, 2007). Bu nedenle “Kullanım temelli anlam teorisi feminist eleştiriye zemin hazırlar” iddiası şu ara adımlarla okunmalıdır. Birincisi ataerkil örgütleniş çoğu kez açık yasaklarla değil, “normal” sayılan pratiklerle işler; Wittgenstein’in yöntemi tam da bu normallığı örneklerin içine bakarak görünür kılar. İkincisi eleştiri böylece niyetlere veya “yanlış sözcükler”e değil, pratiklerin içkin ölçütlerine yönelir. Örneğin “duygusal” sayılan anlatımın gerekçe dışı bırakılması bir tarz tercihi değil, oyunun kanıt rejimidir. Üçüncüsü ölçütlerin tarihsel olarak tek taraflı kurulmuş olması, onları değiştirmeye yönelik normatif bir talep doğurur; çünkü dil oyunlarının kuralları onlara tabi olanlarca savunulabilir olma iddiasını ancak bu ölçütleri açık edip yeniden dağıttığımızda taşıyabilir.

Özel dil tartışması bu geçişte iki nedenle önemlidir. Birincisi Wittgenstein'in hedefi tamamen "yalnızca bana açık" bir iç deneyime dayanan bir dilin doğru kullanım ölçütleri üretemeyeceğini göstermektir; bu, öznel deneyimin değersiz olduğu anlamına gelmez. Fakat anlamlılığın kamusal kriter gerektirdiğini vurgular (Wittgenstein, 2014). İkincisi bu tartışma *parler-femme*'in bir idyolekt ya da "özel kadın dili" olarak yanlış anlaşılmasını baştan engeller: Burada önerilen şey içe kapanma değil, kamusal ölçütlerin genişletilmesi ve tanınabilirliğin yeniden dağıtılmasıdır. Bu bağlamda "Eğer bir aslan konuşabilseydi, onu anlayamazdık." ifadesi diller arası çevrilemezliğe dair bir gözlemden çok, paylaşılan yaşam pratikleri ve kriterler olmadığında anlaşılabilirliğin çökeceğine dair metodolojik bir uyarıdır (Wittgenstein, 2014: 243). Dolayısıyla dişil sentaks tartışması sözlüğün dışına taşar: Soru, hangi pratiklerin hangi ölçütlerle "anlamalı" sayıldığı ve bu ölçütlerin kimleri dışarıda bıraktığıdır. İzleyen bölüm Irigaray'ın teşhisinin bu noktayı nasıl somutlaştırdığını gösterecektir.

Fallogosantrik Oyun ve Kadın Öznenin Eksiltilmesi

Çalışmamın birinci bölümü, anlamın kullanımda ve kamusal kriterlerde kurulduğunu göstermeye odaklanırken, feminist eleştirinin hedefini de netleştirmek açısından bir açılım sağlamıştır: "Dilde tarafsızlık" iddiası sözcüklerin sözlük anlamlarından çok, bu kriterlerin nasıl dağıtıldığı üzerinden sınanmalıdır. Bu nedenle bu bölüm, Irigaray'ın fallogosantrizm teşhisini merkeze alarak "Kriterler kime göre kriter statüsü kazanıyor?" sorusunu feminist teori açısından sorunsallaştırmaktadır.

İzomorfizm

Irigaray'a göre Batı söylemi, eril öznellik ile dişil nesneleştirme arasında işler bir izomorfik ilişki kurar (1985a; 1985b). Bu ilişkide öznellik/otorite/akıl kümeleri çoğunlukla eril kodlarla; nesne/edilgenlik/öteki kümeleri ise dişil kodlarla eşleşir. Böyle bir eşleşme, erkeklerin kendilerine öznellik yüklerken kadınları nesne statüsüne indirgemesi sonucunu

doğurur. Bu nedenle dişil olan dil sisteminde farklı bir varlık tarzı olarak tanımlanmak yerine, çoğu zaman “eril olmayan”ın negatif kategorisi gibi belirir (Irigaray, 1985a; 1985b). Bu izomorfik yapı yalnızca tek tek sözcüklere değil, gramatik özne kurgusuna da sızar: “Burada konuşan kimdir?” ve “Burada kime konuşulmaktadır?” soruları çoğu kez görünmez, eril özne lehine yanıtlanır; kadın ise ya nesne ya da “eril olmayan”ın gölgesi olarak işaretlenir. Böylece dişil olan farklı bir varlık tarzı olarak değil, çoğu durumda “eksik” ya da “öteki” konumuna itilir. Bu tablo ileride tartışacağımız *parler-femme* için neden basitçe bir çeşit “sözlük eklemesi” değil, kuralların pratikteki işleyiş düzenine yönelik bir müdahaleyi gerektirdiğini de gösterir (Irigaray, 1985b; 2006; Whitford, 1991).

Logosantrizm: Irigaray’ın Platon Okuması

Bu çalışma bağlamında logosantrizm, anlam ve hakikatin kaynağını tekil, ayrıcalıklı bir “logos”ta gören ve alternatif söylem kiplerini (bedensel, duyumsal, çoğul) ikincilleştiren düşünme tarzı anlamına gelmektedir (Irigaray, 1985a; Whitford, 1991). Irigaray aydınlanmacı “aklın tarafsız otoritesi”nin tarihsel olarak eril bir akıl olarak sunulduğunu, “nötr” diye adlandırılanın çoğu kez erkek deneyiminden türediğini savunur (1985a). Bu bağlamda Platon’un mağara alegorisinde resmedilen mağarayı dişil bir mekân olarak okur: Karanlık iç-mekândan “ışığa/yukarıya yükseliş” anlatısı ana-bedeninden kopuş ve erkek-merkezli bilgi rejimine geçiş olarak işaretlenir. Böylece “yanılsama/cehalet” dişilleştirilirken “hakikat/bilgi” erilleştirilir; karşıtlık hiyerarşik biçimde cinsiyetlendirilir (Irigaray, 1985b; Whitford, 1991). Buradaki iddia Platon’un, mağara alegorisini kurgularken, Irigaray’ın deşifre ettiği biçimiyle söylemeyi amaçlamış olduğunu ima etmez. Irigaray’ın okuması, Platon’un kendisinin de niyetlenmediği ama ona örtük kalan eril bir zihniyetin, alegoride işleyen cinsiyetçi kodu görünür kılmaktadır (Irigaray, 1985b; Whitford, 1991). Bu okuma, yükseliş anlatısının beden/annelik karşıtlığı üzerinden kurulduğunu teşhir eder: Merkezde, bilgiyi taşıyan cinsiyetli bir hiyerarşi kuruludur. Aynı hattı genişleten bir feminist yorumda Cavarero da Platonik mirasta kadın sesinin nasıl silindiğini tartışır; iki okuma birlikte, “nötr akıl” anlatısının tarihsel cinsiyetlenmesini katmanlandırır (2017).

Fallogosantrizm: Freud ve Lacan

Fallogosantrizm, Batı söyleminde logosantrizm ile fallus-merkezciliğin ittifakını; yani anlam ve öznenin hem tekil bir *logosun* hakikat iddiası hem de fallusun ayrıcalığı etrafında kurulması anlamına gelmektedir. Fallus burada anatomik bir organ değil, Lacancı kullanımda öznenin arzusu ile yasa arasındaki ilişkiyi düğümleyen, simgesel düzende ayrıcalıklı bir gösterendir (Lacan, 2006). Irigaray'ın psikanalizle ilişkisi ne toptan reddiye ne de koşulsuz bir bağlılık olarak anlaşılmalıdır. Irigaray, üzerinde kendi çözümlemesini gerçekleştireceği bir malzemeyi psikanalizden alır, fakat psikanalizden aldığı bu malzemenin kurucu varsayımlarını sökerek yeniden kurar. Hem Batı felsefesi hem de psikanalitik söylem ona göre fiilen tek cinsiyetli bir özne varsayımıyla çalışır, çünkü “konuşan özne” kasıtlı olmasa bile eril olarak kodlanır. Freud'un Oedipus anlatısını ve Lacan'ın Simgesel düzen/Babanın Adı şemasını ‘insana dair evrensel yapılar’ gibi sunmaları Irigaray'ın kritik hedefidir: Bu şemalar, erkek deneyimini “norm” olarak alıp nötralize ederek evrenselleştirir. Irigaray, bu evrensellik iddiasını taşıyan bilinçdışı fantazmaları ve dilsel-simgesel kuralları açığa çıkararak fallogosantrik düzeni görünür kılar ve kadın öznenin konuşabilirliğine alan açar (Sarup, 2004; Whitford, 1991).

Freud'un kuramında Oedipus kompleksi, anne ve babaya yönelik arzu ile bu arzuya karşı oluşturulan savunmaları anlatır ve Freud'a göre bu kompleks, insan soyunun “evrensel” bir dinamiğidir. Onun kurgusuna göre çocuk iki-üç yaşlarında annesine yönelik bilinçdışı arzu duyar ve iğdiş edilme korkusuyla bu arzudan vazgeçip özdeşleşmeye geçer. Bu süreçte aynı cins ebeveynle özdeşleşme, karşı cins ebeveyne duyulan arzunun geri çekilmesine yol açar (Freud, 1953-1974b). Irigaray'a göre bu şema, “kadın, aslında eksik erkektir” varsayımını hem farkında olmadan kendi temeline alır hem de güçlendirir; dişil arzunun temsil kanalı böylece daralır (Irigaray, 1985b). Lacan açısından ise özdeşleşme, “Simgesel Düzen”e giriş ve “Babanın Adı”nın arzuya sınır koyan yasa işlevi üzerinden kurulur. Fallus, tüm göstergeler arasındaki bir gösterge değil, ayrıcalıklı bir gösterendir ve anlamlandırma ekonomisinde bir düğüm noktası işlevi görür. Dolayısıyla, Lacancı düzenekte konuşan öznenin pozisyonu fiilen

baba-fonksiyon etrafında örgütlenir ve bu kurgu dışıl özne için hem konuşma hem arzulanma kanallarını daraltır (bkz. Lacan, 1978; 2006). Irigaray'ın eleştirisi, psikanalizin bu tür bir kurguyu yapmış olmasına yönelik bir eleştiri olmaktan çok, bu tarihsel kurguyu “evrensel” imiş gibi doğallaştırmasını hedef alır; çünkü burada asıl tehlikeli olan, eril bir söylemin inşa edilmesi değil, bu söylemin erilliğini, bir evrensellik kisvesi altında gizliyor olmasıdır. Bu evrenselleştirme yoluyla fallogosantrik düzen kuramda ve pratikte yeniden üretilir ve “normal” olarak içselleştirilir (Irigaray, 1985b; Whitford, 1991).

Irigaray'a göre kadına psikanaliz kuram ve pratiğinde verilen rol, penis kıskançlığı ya da erkek organına duyulan istekle sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda, Freud'un şeması ensest arzunun yasayla geri çekilişini evrensel bir dinamik olarak kurarken, kadın arzuyu çoğu kez yoksunluk kategorileriyle sınırlar; Lacan'da fallusun ayrıcalığı, Babanın Adının yasa işleviyle birleştiğinde konuşan öznenin pozisyonu fiilen eril merkez etrafında normalleştirilir, yani bir “norm” haline gelir. Bu bağlamda, Irigaray'a yöneltilen, onun bir çeşit “özcülük” savunusu yaptığı itirazı, onun pozisyonunun çarpıtılmasından kaynaklı haksız bir eleştiri olarak belirir. Çünkü bu itiraz, bir filozofun özcülüğün normatif olarak savunusunu yapan bir pozisyon inşa etmesi ile özcülük içeren bir anlatının özcülüğünü eleştirel biçimde ifşa etmesi arasındaki kritik bir ayrımı göremeyecek kadar kaba ve haksız bir okumaya dayanır. Irigaray, ele aldığı metinlerdeki özcülüğü, kendi felsefesinde normatif olarak savunmamakta, tam tersine, bir “özcülük” teşhiri yaparak onu eleştirmektedir. Amacı bir özcülük tanımlayarak onu felsefi olarak savunmak değil, bir anlatının örtük olarak içerdiği özcülüğü ifşa ederek, ondan özgürleşmemizi sağlayacak bir ifade kanalı açmaktır. İleride ele alınacak *parler-femme* ve *mimesis* önerileri de “evrensellik”i, paylaşılan pratikler düzeyinde normatif olarak tanımlamak değil, eleştirel biçimde yeniden okumayı ve kurmayı sağlayan birer yorum pratiğidir (Freud, 1961a; 1961b; Lacan, 2006). Bu üç düzey birlikte okunduğunda “nötr dil” varsayımının fiilen eril bir kurallar bütünü olduğu; dolayısıyla kadın öznenin anlaşılabilirlik eşiğinin bu kurallar tarafından sistematik biçimde aşağı çekildiği görünür hale gelir. Bu tespit, izleyen bölümde *parler-femme* ve *mimesis* çerçevesinde önerilecek müdahalenin gerekçesini oluşturacaktır (Irigaray, 1985b; Postl, 2009; Whitford, 1991).

***Parler-femme*: Dişil Sentaksın Asgari İlkeleri**

Parler-femme, sözlüğe birkaç yeni sözcük eklemekten ibaret değildir. O, “nötr dil” varsayımının görünmez kıldığı kural düzeyine müdahale etme iddiasının bir ifadesi olarak anlaşılmalıdır. Bu çalışmada, *parler-femme*’in “yeni bir dil oyunu” olarak adlandırılmasının gerekçesi, Wittgenstein’da dil oyunlarının söz dizimini ilgilendirdiği kadar pratikleri de içeren ve pratikte örtük olarak işleyen normlarca belirlenen bir söylem-edim bütünlüğü olmasıdır (2014). *Parler-femme*, (i) kimin kime konuştuğunu görünür kılan hitap düzenini, (ii) “biz”in nasıl kurulduğunu belirleyen özne yerleştirmeyi, ve (iii) hangi deneyim ve kanıt türlerinin “gerekçe” sayılacağını belirleyen gerekçelendirme rejimini birlikte yeniden düzenlediği ölçüde, sadece sözcük düzeyinde değil, semantiğin kendisiyle iç içe girdiği pratiklerin temelinde yatan kural rejimlerinin düzeyinde de bir oyun değişimi önerir. Bu nedenle öneri, Wittgenstein’in özel dil eleştirisinin işaret ettiği türden içe kapalı bir idyolekt değil; kamusal ölçütlerin yeniden dağıtılmasına yönelik bir dönüşüm tasarısıdır (Wittgenstein, 2014).

Bir dil oyununu dönüştürmek, Wittgensteinci bağlamda, yalnızca yeni bir içeriği öne sürmek şeklinde anlaşılmalıdır. Bir dil oyununu dönüştürmek, bir oyunu hangi devam ettirme tarzlarının ‘doğru’ kabul edileceğini sorunsallaştırmak ve onların yeniden öğrenilmesiyle ilgili dinamiklerle işler. Bu nedenle *parler-femme*’in önerdiği müdahale, bir “üslup tercihi” olarak anlaşılmalı, daha çok, pratik bir öğrenme ve yeniden-alıştırma süreci olarak düşünülmelidir: Konuşanın muhatabını gramerde görünür kılmayı, gerekçenin biçimini bedensel-duygulanımsal veriyi de içerecek şekilde genişletmesi ve ikiliklerin karar noktalarını çaprazlaması, dahil olunan bir dil oyununa yönelik, yeni bir “doğru devam ettirme” repertuarı üretir. Böyle bir repertuar, ancak kamusal ölçütler içinde tanınabildiği ölçüde kalıcı olabilir. Aksi hâlde, bu girişimler, dilin fiilî işleyişi içinde tutunamayan ve dağılmaya mahkûm kalan yerel çabalar olarak kalır. Bu yüzden *parler-femme*, özel bir dilin inşası değil, mevcut oyunun kamusallığını çoğullaştırarak bir kural revizyonu olarak anlaşılmalıdır (Irigaray, 2006; Wittgenstein, 2014).

Parler-femme'deki ilk ilke “hitap/ilişkisel”tir. Irigaray, öznenin dili her zaman bir “sen”e yönelerek kurduğunu vurgular; anonim pasif yapılar, ilişkiselliği silerek özneyi cinsiyetsiz ve “nötr” gösterir (2006). Diğer yandan da hitap kanalını görünür kılar: Konuşan ile muhatabı arasındaki bağ adlandırılır; mümkün olduğunda “ben-sen-biz” dizgesi korunur. Irigaray’ın “I love to you” önerisi, ilişkinin yörüngesini (ben’den sen’e doğru yönelişi) dilde işaretleyen tipik bir müdahaledir. Buradaki amaç, muhatabı, gramer düzeyinde geri yazmaktır (Irigaray, 1996; Irigaray, 2006). İkinci ilke “ikiliklere direnç”tir. *Parler-femme*, akıl/duygu, öznel/nesnel, yüksek/aşağı gibi ikili kodları tersine çevirmekle yetinmez; bunların işlev dağılımını çaprazlar. “Kadın, eril olmayandır” türü eksiltici özdeşleştirmeleri reddeder; tekil özdeşliğe indirgenmeyen, çoklu ve ilişkisel bir anlam örgüsü kurmayı hedefler (Irigaray, 1985b; Whitford, 1991; Stone, 2006). Böylece, hiyerarşik ikilikleri yerinde kalıyormuş gibi görünürken onların karar noktalarının konumu—neye “kanıt”, kime “özne” deneceği—kullanım içinde yeniden ayarlanır. Üçüncü ilke “bedensellik ve duygulanımın argümana dâhiliyeti”dir. Irigaray için beden “eksiklik” ya da dışlanacak bir artık değil, “anlamlandırmanın koşulu”dur; duygulanım da “retorik kusur” değil, gerekçe üreten pragmatik veridir (Irigaray, 1985b; Whitford, 1991). *Parler-femme*, bedensel-duygulanımsal deneyimi görünür kılacak ifadelere alan açar; böylece kanıt rejimi yalnızca soyut ölçütlere değil, yaşantının bilgisel içeriğine de dayanır.

Bu üç ilke, kapalı ve tamamlanmış bir “meta-dil” öngörmez. Irigaray, dişil yazının mevcut sentaktik/semantik kategorilerle ölçülemeyeceğini vurgularken burada önerilen çerçeve, asgari ve uyarlanabilir kurallardır (Irigaray, 1985b; Irigaray, 2006). Amaç, söz dizimini disipline etmek değil, ilişkisellik, ikilik karşısında çoğulluk ve bedensel-duygulanımsal verinin meşruiyeti için en düşük ortak paydaları koymaktır. Bu nedenle *parler-femme*, *mimesis* ile tamamlayıcı bir işlev görürken, *mimesis* egemen kalıbı eşikte sapmayla kalıbı kendi içerisinden bozar. *Parler-femme* ise bu sapsmaları kalıcı kurallara bağlar. Birlikte düşünüldüklerinde, *Parler-femme* ve *mimesis*, kadın öznenin anlaşılabilirlik eşliğini yükseltir ve “nötr dil” mitinin yerine ilişkisel, çoğul ve bedensel bir konuşma rejimi kurmanın, bu makalenin de savunmayı amaçladığı normatif dayanağını oluştururlar (Irigaray, 1985b;

Whitford, 1991). Bu üç ilkenin “asgari normlar” olarak önerilmesinin nedeni, Irigaray’ın metinlerinde tekrarlanan ortak noktaların, kadın öznenin tanınabilirliği için gerekli en düşük bağlayıcı koşulları temsil etmesidir. Hitap kanalının görünür olması, ikiliklerin işlevsel çaprazlanması ve bedensel–duygulanımsal verinin gerçek statüsünün tanınması, farklı bağlamlarda değişebilir ama vazgeçilemez normatif yükümlülüklerdir. Dolayısıyla konuşmanın “nasıl mümkün olacağına” ilişkin bu asgari ilkeler, hem Wittgensteinci ölçüt anlayışıyla hem de Irigaray’ın çoğul simgesel önerisiyle uyumlu ortak bir normatif taban elde edilmiş olur.

Irigaray’ın kuramını örnekler üzerinden temellendirmediği ve önerisinin bir anlamda “spekülatif” ya da “metaforik” kaldığı eleştirileri göz önünde bulundurulduğunda, hem bu zayıflığı gidermek hem de burada geliştirdiğimiz okumanın, benzer şekilde değerlendirilmemesi için bir örnek ile sunmak makul görünmektedir. Başka bir deyişle, şimdiye kadar ağırlıklı olarak kuramsal düzeyde inşa edilen ve bu nedenle belirli ölçüde soyut kalan çerçevenin, felsefi açıdan ciddiye alınması gereken bir öneri içerdiğini gösterebilmek için, bu çerçevenin “spekülatif” kalma riskinin örnek vakalar üzerinden sınanması gerekmektedir. Bu bağlamda, önerilen “dişil sentaks” ile “dil oyunu” kavramlarının Irigaray ve Wittgenstein düşünceleri ekseninde bir araya getirilmesinin, pratikte ne tür açıklayıcı olanaklar sunduğunun ve feminist felsefe açısından hangi temel problemlere hangi stratejik yollarla müdahale edebildiğinin gösterilmesi önem taşımaktadır.

Aşağıda ele alınan örnek, kurumsal bağlamlarda anlaşılabilirlik eşiğinin nasıl kurulduğunu ve sınırlı kural kaydırmalarının bu eşiği nasıl yeniden yapılandırabildiğini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Geldiğimiz noktada, örnek olarak sunacağımız vaka, akademik şikâyet prosedürlerindeki bir kadın akademisyenin yaşadığı deneyime odaklanmaktadır. Hangi anlatım kiplerinin “kanıt”, hangi tonun “akılcı” ve hangi deneyim biçimlerinin “gerekçe” olarak kabul edildiğine ilişkin ölçütler, tarafsızlık iddiasıyla işleyerek belirli özne konumlarını sistematik biçimde daha az tanınabilir hâle getirmektedir.

Bu çerçevede, bir üniversitedeki etik kuruluna, kadın bir araştırma görevlisinin başvuru yaptığını varsayalım. Söz konusu araştırma görevlisi, aynı kurumda bir erkek öğretim üyesiyle doktora çalışması yürütmekte ve danışmanın toplantılarda sistematik biçimde sözünü kesmesi ve sesini yükselterek konuşmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Etik kurulun değerlendirme sürecinde ise bu beyanlar, akademik tartışma pratiklerine içkin olduğu varsayılan belirli bir “eleştirel sertlik” düzeyi çerçevesinde ele alınmış ve başvuru tutumu “fazla hassas” olarak nitelendirilmiştir. Böylelikle, şikayet dikkate alınmamış ve kurum bu dosyayı kapatmıştır.

Bu noktada dikkat çekici olan, başvuranın danışmanın ses tonu, beden dili ve etkileşim tarzı üzerinden işleyen bir şiddeti görünür kılma çabasının, kurumsal değerlendirme sürecinde sistematik biçimde etkisizleştirilmesidir. Bu etkisizleştirme, “kadınsılık” ile eşleştirilen bazı unsurların, “bilimsel tez çalışmalarının gerektirdiği bir şiddete katlanma eşiği”nin korunması gibi bir sözde-erdem adına, özellikle kadınların aleyhine çalışan bir dilin sistematik olarak işletildiği olgusunda temellenmektedir. Çünkü Etik Kurulun yerleşik dil oyunu, nesnellik adına yalnızca tarih, saat, yazılı iletişim ve tanık gibi dışsal göstergelere dayanan bir kanıt rejimini ayrıcalıklı kılmakta; bedensel ve duygulanımsal boyutlar—örneğin sesin titremesi, toplantı sonrası uzun süre devam eden kaygı hâli—“kişisel” kabul edilerek gerekçe alanının dışında bırakılmaktadır. Buna ek olarak, pasif yapılarla kurulan resmî anlatım, fail-özne ilişkilerini belirsizleştirerek (“yanlış anlaşılmalarda yaşanmıştır”, “iletişim sorunları olmuştur”) kurumsal sorumluluğu anonimleştirmekte ve başvuru dâhil olmadığı kapalı bir “biz” öznesi üretmektedir. Raporunda elbette, örneğin “gereksiz bir kadın hassasiyeti” gibi, örtük rejimi aşırı amatör düzeyde deşifre eden ifadeler yer almamaktadır; ancak böyle bir raporun, aslında üzerine dayandığı en tahammül edilmesi güç ideolojik bir varsayım, daha da sinsice arka planda işler: “Aslında kadınlar, doğaları gereği, bilim yapmaya, akademik eleştirilerle yüzleşmeye elverişli olmayan bir cinsiyete sahiptir ve bu tür şikayetlerin kadınlardan daha sıklıkla gelmesi de, onlardaki yüksek akli performans gerektiren, eleştiriye tahammül gerektiren ‘erkeksi’ işlere uygun olmadığı bir kanıtı olarak anlaşılmalıdır”. Raporu yazanların böyle bir varsayımı kuramsal olarak bir farkındalıkla sahiplenmeleri

gerekmemektedir. Hatta bu kadın akademisyenin danışmanı biyolojik anlamda bir kadın olabileceği gibi, söz konusu akademik kurulun tüm üyeleri, erkek değil, kadınlardan da oluşuyor olabilir. Buradaki ana problem, ataerkil zihniyetin, biyolojik bir tür olarak “erkek” olmaktan çok, bu zihniyetin, biyolojik kökenden bağımsız biçimde işleyen çok daha tehlikeli bir incelikli dil oyunu ile toplumda sirkülasyon içinde olmasındadır. Ataerkil zihniyetin taşıyıcısı olmak için, biyolojik olarak erkek ya da kadın olmak değil, belirli bir dil oyununun içinde, bu zihniyetin kurumsal/toplumsal pratiklerle iç içe geçmiş olduğu bir normatif dili sahiplenmek ve bunu normatif olarak sürekli yeniden üretmekle ilgilidir. Bu anlamda, bir kadın, bir erkekte daha ataerkil olabileceği gibi, bir erkek de, bir kadına göre çok daha dışıl unsurlarla Wittgensteinci bir dil oyununda konumlanabilir.

Bu işleyiş, resmî yazışmalarda örtük biçimde kadına atfedilen ve “kadınsılık” ile özdeşleştirilen duygusallığın, normatif bir dışlama mekanizması olarak nasıl çalıştığını göstermektedir. Şiddetin yalnızca fiziksel düzeyde değil, psikolojik etkileşimlerde, beden dili ve maskülen hâkimiyet kodları üzerinden de işleyebileceği olasılığı, bu normatif jargon aracılığıyla sistematik biçimde görünmez kılınmaktadır. Bu bağlamda temel soru şudur: Böyle bir kurumsal dil oyunu karşısında, şikayetçi konumundaki kadın özne hangi pratik müdahale imkânlarına sahiptir? Daha özel olarak, Irigaray’ın “dışıl sentaks” kavramı bu tür Wittgensteinci dil oyunu vakasında nasıl işlevselleştirilebilir?

Önerilen strateji, kurumsal formu bütünüyle reddetmek yerine, ona mimetik olarak eklemlenen ancak kilit düğüm noktalarında sentaktik ve pratik düzeyde sınırlı sapmalar üreten bir müdahale biçimini içerir. Araştırma görevlisi, kendisini dışlayan dil oyununa yine bir “dilekçe” aracılığıyla yanıt verir; ancak bu dilekçe, yerleşik dilekçe formunun örtük varsayımlarını içeriden zorlayacak biçimde kurgulanır. Böylece metin, hem tamamen “dil oyunu dışı” ilan edilmekten kaçınır hem de muhataplarında, dilekçenin geleneksel kullanım biçiminin kendisinin sorunlu olabileceğine dair bir tereddüt üretir.

Bu tür bir müdahalenin etkisi, kuramsal bir farkındalık yaratmasında değil; dilekçenin normatif olarak “gri bir alanda” konumlanarak etik değerlendirme yükümlülüğünü tetiklemesinde yatar. Örneğin dilekçenin, “Bir şikâyet sunmaktan ziyade, tanınabilirlik koşullarını belirleyen ölçütlere ilişkin gerekçelendirilmiş bir başvuru” olarak çerçevelenmesi, dilekçe formunun örtükleştirici semantiğini ifşa eden bir karşı-sentaktik hamle işlevi görecektir. Bu hamleyle birlikte muhataplık ilişkileri ve konuşma edimi, metnin içinde açık biçimde görünür hâle gelir. Bu strateji, doğrulanabilir kayıtları sunarken aynı zamanda kurulun örtük varsayımlarını hedef almayı mümkün kılar. “Duygulanım gerekçe değildir” öncülünün, kimlerin yetkin konuşur olarak tanınacağını belirleyen ölçütlerin bir parçası olduğu açıkça sorunsallaştırılır; pasif anlatımlar yerine hitabın yönü ve etkisinin kayda geçirilmesi talep edilir. Böylece duygulanım, özel bir iç hâl olarak değil, kurumsal ölçütlerin fiilî işleyişini açığa çıkaran kamusal bir veri olarak yeniden konumlandırılır.

Bu örnek, pratik sonuç üretme kapasitesi bakımından fazla iyimser bulunabilir. Ancak burada savunulan temel varsayım şudur: Eğer kurumsal bağlamda etik bir dikkate alma imkânı bütünüyle kapanmışsa, bu durum dişil sentaksın değil, daha genel bir normatif çöküşün göstergesidir. Böyle bir durumda, yalnızca dişil sentaks değil, herhangi bir toplumsal muhalefet stratejisinin etkili olması da beklenemez. Dolayısıyla, “bizim toplumumuzda, böyle bir dişil sentaks stratejisi işlemez; kadının yazdığı dilekçeyi daha okumadan çöpe atarlar” türünden ilk bakışta saygın ya da ciddi gibi gözükken bir eleştiri, tam da aslında, dişil sentaksın eleştirmek istediği ataerkil zihniyetin ürünü olan türden bir eleştiridir: “Kullandığın yöntem eğer masaya yumruğunu vuran türden, yeterince şiddet içermeyen, hatta lüks sayılabilecek bir sanat performansını anımsatan incelikli stratejiler içeriyorsa, seni kimse ciddiye bile almaz, işitilmezsin bile” yönündeki bu eleştiri, farkında olarak ya da olmayarak, yine kadınların kadınsı bulunan bir muhalif olma stratejisinin, ataerkil bir alaya konu edilerek küçümsenmesi gibi bir tutumun üzerinde temelleniyor gibi görünmektedir.

Sonuç olarak bu vaka, Irigaray’ın “dişil sentaks” kavramının Wittgenstein’in “dil oyunu” anlayışıyla birlikte düşünülmesinin keyfi ya da rastlantısal olmadığını göstermektedir.

Aksine, bu sentez, feminist felsefede merkezi önemde olan tanınabilirlik, gerekçelendirme ve kurumsal dil pratikleri sorunlarını analiz etmek için yüksek açıklama gücüne sahip bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve, kadın öznelerin belirli kurumsal bağlamlarda kendilerini nasıl konumlandırabileceklerine ve hangi somut pratik müdahalelere başvurabileceklerine ilişkin normatif olarak savunulabilir bir zemin oluşturmaktadır.

Mimesis: İçeriden Müdahalenin Ölçütleri

Mimesis, egemen dilin araçlarını koruyup kilit noktalarda eşikte sapma üreterek söyleme içeriden müdahale eden bir strateji olarak ele alınmalıdır (Irigaray, 1985b; Whitford, 1991). Stratejinin gereği, egemen dilin kendisinin kullanılmak zorunda kaldığı durumlarda “başka türlü” konuşmanın nasıl mümkün olacağı sorusundan doğar. Irigaray'ın “taklitle oynama” önerisi, eldeki araçlar “egemenin araçları” olduğunda değişikliğin nerede ve nasıl üretileceğini araştırır: Elde yalnızca ataerkil düzenin dili varsa, nasıl farklı konuşulabilir; nasıl kadın (olarak) konuşulabilir? Kadın ya arzuları, imgelemleri ve bedenleri için herhangi bir temsil biçimi olmaksızın simgesel düzene girecek ya da ona müdahale etmek zorunda kalacaktır (Irigaray, 1985b; Postl, 2009; Whitford, 1991). Tam da bu nedenle Irigaray, “taklit” (*mimesis*) adını verdiği bir “içeriden bozma” tekniğini devreye sokar (Irigaray, 1985b; Whitford, 1991).

Irigaray, dişil sembolik bir temsil yaratmak için “taklit”, “benzetme” ve “maskelenme” kavramlarını merkezi kılar, fakat burada taklit, pasif bir özdeşleşme değil, egemen kalıbı korurken anlaşılabilirlik eşliğini küçük sapsmalarla yerinden oynatan bir “içeriden bozma” stratejisidir (Irigaray, 1985b; Whitford, 1991). Whitford, Irigaraycı anlamdaki *mimesis*'i “teorik makineleri bozma” ve “doğruluğun ve anlamın tekil üretimini askıya alma” kapasitesi üzerinden okurken, Postl, *mimesis*'in, “kurala görünüşte uyarak oyunun varsayımlarını ifşa eden bir alıntılama ve altüst etme tekniği” olduğunu vurgular (Postl, 2009; Whitford, 1991). Bu nedenle *mimesis*, yalın anlamda bir çeşit “taklit” anlamına kesinlikle gelmemektedir. O, yalın anlamdaki taklidin stratejisini kendisine karşı ters-yüz ederek, taklit edilenin ifşa

edilmesinin bir yöntemi olarak işler; çünkü sistemin bir dışlisi gibi işleyip onu içeriden gevşeten bir müdahale biçimi olarak, kuralı çiğnemedi kalıbı sürdürürken, kalıbın ayrıcalıklı düğüm noktalarını görünür kılar (Postl, 2009; ayrıca bkz. Irigaray, 1985a). Irigaray’ın yoğun formülasyonu, *mimesis* kavramının ifade ettiği jestin siyasetini özetler: Kişi, dişil rolden kaçmamalı, onun üzerini örtmemeli, tam tersine onu kasten üstlenmelidir. Bu, bir tabi olma biçimini olumlamaya dönüştürmek ve böylece onu baltalamaya başlamaktır (Irigaray, 1985b). Bu jest, kadının “çift konumlanışına”, yani simgesel düzenin hem içinde hem eşğinde duruşunun sahiplenilmesi ilkesine dayanır: Egemen dil, kullanılmak zorundadır; fakat tam da bu kullanım, kullanıma karşı kendi iç mantığından bir işlevsel bozulma üretir (Postl, 2009). Bu nedenle değişmesi gereken, sözcük dağarcığından çok “kural”ın kendisidir. Irigaray’ın “birbirimize aynı dili konuşmayı sürdürürsek, aynı hikâyeyi yeniden üretiriz” uyarısında, hikâyenin normatif olarak onaylanmasını değil, onun deşifre edilerek ondan özgürleşilebileceğini ima eden bu noktayı teyit eder (1985b: 69).

Mimesis’in burada önerilen biçimi, iki eşzamanlı koşul altında işlemesiyle ayrışır. Bir yandan müdahale, mevcut dil oyununda anlaşılır kalmalıdır; aksi halde özel dil eleştirisinin işaret ettiği türden içe kapanma riski doğar. Öte yandan müdahale, tam da anlaşılır kalarak, dil oyununu doğru devam ettirme ölçütlerinin hangi noktalarda cinsiyetçi biçimde çalıştığını ifşa etmelidir. Bu nedenle *mimesis*, içerikten çok onun kullanım kipine, yani içeriğin salt semantiğinden çok, bu semantiğin ürettiği cinsiyetçi pratiğin rejimine müdahale eder. Hitabın yönü, öznenin konumu, gerekçelendirme ölçütünün kapsamı gibi parametreleri küçük ama sistematik kaydırmalarla yeniden dağıtır. Burada başarının ölçüsü, sapmanın ‘skandal’ üretmesi değil, yeni bir devam ettirme olanağı açmasında temellenmektedir. Bu ise oyunun katılımcılarının, daha önce “uygunsuz” sayılan bir söylem kipini artık savunulabilir bir gerekçe olarak tanımaya başlamalarının olanağını açığa çıkarır. Bu yönüyle *mimesis*, Irigaray’ın poetik stratejisinin, Wittgensteinci bir ölçüt anlayışı içinde işletilebilir bir dönüşüm tekniğine çevrilmesi olarak anlaşılmasına imkân sağlar (Irigaray, 1985b; Wittgenstein, 2014). Bir önceki bölümde ele alınan örnek göz önünde bulundurulursa, örnekteki araştırma görevlisinin dilekçeyi “içeriden bozarak” yeniden kurması, şikâyeti

tanınabilirlik başvurusuna çevirmesi, pasif dili bırakıp muhatabı görünür kılması, duygulanımı kamusal veri olarak sunması gibi unsurların hepsinin, Irigaray'ın “kurala uyarak sapma üretme” fikrine birebir karşılık geldiği açıkça görülür. Dolayısıyla örnek, *mimesis*in pratikte nasıl işleyebileceğini ve böylelikle, *mimesis*in sadece bir teori olmadığını, gerçekten uygulanabilir bir müdahale biçimi olduğunu göstermektedir.

İtirazlar ve Tartışma

Bu noktaya kadar, makalenin ana savını taşıyan kavramsal çerçeve -ki Irigaray da bu çizgiye dâhildir- ona yöneltilebilecek olası itirazlar üzerinden sorunsallaştırılmamıştır. Bunun nedeni söz konusu çerçevenin makalede geliştirilen yorumla birlikte yeniden konumlandırıldığında güçlü temellere dayandırılabilir olduğunun pozitif olarak gösterilmesinin, çalışmanın mimarisi açısından getirdiği bir önceliğin gereksinimidir. Bununla birlikte, bu çerçevenin dayanıklılığı, ona yöneltilebilecek itirazlar üzerinden ayrıca sınanmalıdır. Aksi hâlde önerilen yeniden temellendirme, zemindeki olası açıklık kayıplarını görünmez kılma riski taşır ve yorumun üzerine kurulduğu kavramsal zemin sorunluysa, bu zemindeki hataları gidermeye dönük çabalar daha en baştan geçersiz hâle gelme riski içerir. Literatürde, bu çalışmanın kendisine temel edindiği kavramsal çerçevenin ve ona bağlı argümanların genellikle şu beş ekseninde eleştirildiği görülür:

Birinci olarak, kadının üzerinde kurulan ataerkil tahakkümün çözümlemesinde, dildeki ataerkil unsurların dilden elenmesinin -başka bir ifadeyle, dilin “cinsiyetsizleştirilerek” nötr hâle getirilmesinin yeterli koşul olduğu; buna karşılık, “dişil sentaks” gibi daha köklü bir dilsel yeniden yapılandırma girişiminin gereksiz ve pratikte gerçekçi olmayan bir aşırılık içerdiği öne sürülür. Bu eleştiri, burada “dilinsiyetsizleştirilmesinin yeterliliği” başlığı altında ele alınmaktadır. Bu itirazın dayandığı sav, Wittgenstein'in eleştirdiği, kullanım-dışı anlam kuramına dayanır, ancak daha önce de vurgulamış olduğum gibi, Wittgensteinci bir anlam-kullanım tezi karşısında zeminsiz kalır: Anlaşılabilirlik, sözlükteki tanımlardan çok, kurallar ve paylaşılan pratiklerle kurulur. Hitabın yönü, öznenin konumu ve hangi deneyimin

“gerekçe” sayılacağı sabit kaldığında, sözcükleri nötrleştirmek anlam eşiğini yükseltmez. Irigaray’ın fallogosantrizm teşhisi tam da burada devreye girer: “Nötr” olarak işleyen düzenin fiilen eril bir kurallar bütünü olduğunu gösterir. Dolayısıyla, “dilde semantik tarafsızlık ideali” o dilin ait olduğu normatif düzenden kopartılarak yapay biçimde yeniden inşa edilse bile, bu yalnızca başarısız bir dil devrimi girişimi olarak kalacaktır. Ataerkil normatiflikle uyuşmayan böylesi bir dil, kendi dünyasında yaşam alanı bulamayacaktır.

İkinci karşı çıkış hattı, Irigaray’ın önerdiği kadar radikal bir devrimle dilin bir tür “dişil sentaks” aracılığıyla yeniden yapılandırılmasının, ataerkil özcülüğe tepki olarak bu kez “anaerkil bir özcülük” üretme riskini taşıdığı yönündedir. “Özcülüğün kadın versiyonu”na ilişkin bu kaygı yersizdir; çünkü Irigaray’ın felsefesi bir öz tanımı değil, ifade kanallarının kural düzeyinde açılması anlamında bir düşünsel pratiğe dayanır (Irigaray, 1996). *Parler-femme*, hitap/ilişkisellik ilkesini, ikiliklere direnci ve bedensel-duygulanımsal verinin argümandaki statüsünü yeniden düzenleyen pragmatik bir öneridir. *Mimesis* ise egemen kalıbı taklit ederek eşikte sapma üreten, kuralları içeriden bozan bir tekniktir. Dolayısıyla Irigaray’ın talep ettiği şey, “kadının ne olduğu”nun tanımı değil, onun nasıl konuşabileceği ve tanınabileceğinin ön koşullarıdır. Irigaray’ın ataerkil özcülüğü aşmak için geliştirdiği bu pragmatik stratejilerin, zorunlu olarak bir anaerkil özcülüğün savunusuna dayanması gerektiği fikri temelsizdir.

Üçüncü bir itiraz, Irigaray’ın eleştirisinde, eril olanın evrenselleştirilmesi karşısında aldığı tutuma yönelik olarak, onun bu tutumunun, evrenselliğin yitilmesiyle bir çeşit rölativizme sürükleneceği yönündedir; çünkü evrensellik statüsündeki kuralların değişime bu kadar fazla açılması, keyfi bir öznelciliğin kapısını aralamaktadır. Bu itiraz, evrenselliği çoğu kez mevcut ölçütlerin değişmezliğiyle özdeşleştirir. Oysa Wittgenstein’in kural izleme analizinde evrensellik, tekil bir içeriğin herkese dayatılması değil, doğruluk ölçütlerinin kamusal olarak paylaşılabilir ve gerekçelendirilebilir olmasıyla sınılanması gereken bir unsurdur ve “mutlak” bir statüye sahip değildir. Bu açıdan bakıldığında kriterlerin revizyonunun, onların “evrensel” ilan edilmesi nedeniyle reddedilmesi, “evrensellik” denen normun kendisini dogmatik olarak

felsefi tartışma alanının dışına iten bir tutuma işaret eder. Buradaki asıl problem, evrenselliğin reddedilmesi ve bu nedenle öznelciliğe düşmek değil, kamusal gerekçelendirme alanını genişletmesi ve neyin evrensel sayılıp neyin sayılmadığının da felsefi olarak tartışılabilir bir eleştiri alanına taşınması anlamına gelir. Stone'un "açıklık siyaseti" tartışması, tanınma ölçütlerinin tarafsız bir teknik norm değil, iktidar ilişkileri içinde işleyen bir seçim olduğunu gösterir (Stone, 2015). Cavarero ise ilişkisel öznenin kamusal muhataplık koşullarını anlatı üzerinden düşünür (2000). Bu iki hattın birlikte düşündüğü şey şudur: *Parler-femme*, dışarıda bırakılmış deneyimleri gerekçelendirme ölçütlerine dahil ederek ortak alanı çoğullaştırır; böylece evrensellik, tekil bir öznenin deneyimini "nötr evrensellik" adı altında evrenselleştirmek olmaktan çıkar, farklı öznelerin konuşabilirliği üzerinden yeniden kurulur. Irigaray'ın hedefi tam da bu noktada konumlanmaktadır: Evrenseli iptal etmek değil, evrenselin tarihsel olarak fallik kodlanmış ölçütlerini görünür kılıp yeniden dağıtmaktır (Irigaray, 2008; Whitford, 1991).

Dördüncü eleştiri şudur: Irigaray'ın önerdiği kadar köklü, "dişil sentaks" fikrine dayalı bir dilsel devrim, sürdürülebilir ya da gerçeklikte pratik karşılığı olan bir şey değildir. Bu itirazın başlıca gerekçesi, dilin kendine özgü içkin dinamiklerinin, bu tür hırslı ve yapay kalma riski taşıyan devrimci bir tutumun talep ettiği dönüşümlere pratikte izin vermeyeceği, dolayısıyla dilin bu biçimde dönüştürülmesi fikrinin dilin doğasına aykırı olduğu yönündedir. Ancak bu itirazın temel problemi, dişil sentaksla ilgili önerilerin, böylesine kapsamlı ve topyekûn bir toplumsal dönüşüme tekabül etmek zorunda olmadığını; aksine, daha mütevazı ve yerel müdahaleler olarak da düşünülebileceğini göz ardı etmesinde yatmaktadır. Eleştirinin ihmal ettiği nokta tam da budur. Çünkü önceki bölümde verdiğimiz örnek, bu ihmale yaslanan savı somut biçimde sınamakta ve zayıflatmaktadır: Söz konusu vakada, "dilinin içkin dinamiklerinin böyle bir müdahaleye izin vermeyeceği" iddiası, örneğin içerdiği parametreler üzerinden temellendirilemez görünmektedir. Dilekçeyi veren araştırma görevlisi, ne "hırslı" ne "yapay" ne de kurumsal işleyişi bloke edecek ölçüde "devrimci" bir tutum benimsemektedir; eleştirinin uçaştırarak tasvir ettiği türden bir radikalleşme örnekte gözlemlenmemektedir. Aksine araştırma görevlisi, kurumsal dilekçe yazma süreci içinde —

dilekçenin ilgili makama sunulması ve değerlendirmeye alınması safhasında — normal koşullarda ataerkilliğin lehine işleyen mantığı ve dilekçenin içerdiği örtük ideolojiyi, dil oyununun içinde kalarak; fakat onun sınırlarını ölçülü biçimde zorlayan bir stratejiyle etik kurul üyelerine ifşa etmektedir. Bu vakada üyeler, devrimci bir müdahale ya da provokatif bir “hırs” ve “yapaylık” deneyimlemekten çok, dilekçe vesilesiyle belirli bir öz-sorgulama sürecine girmekte; “etik kurul ilkelerimizde fark etmediğimiz ideolojik ön kabuller bulunabilir mi?” sorusu üzerinden ilkesel bir revizyon ihtimalini tartışmaya açmaktadır. Sonuç olarak, tüm bu itirazlar verdiğimiz örnek üzerinden sınındığında, ilk bakışta haklı gibi görünen risklerin, dışıl sentaks kuramının bu eleştirilerin filtrelerine takılmadan işleyebildiğini ve bu engelleri aşabildiğini ortaya koymaktadır. O hâlde dışıl sentaks, pratik uygulanabilirlik açısından, kural düzeyi müdahaleler gündelik yazı ve kurum dilinde küçük ama etkili ayarlarla hayata geçirilebilir: Metnin kime konuştuğunu açık etmek (hitap/ilişkisellik), “biz” öznesini görünür kılmak (öznenin yerleştirilmesi), gerekçelendirme ölçütlerini genişletmek (vaka, tanıklık, bedensel–duygulanımsal verinin nerede meşru sayılacağı) ve *mimesis*le kuralı çiğnemenin kalıbı esnetmek, ölçülebilir, makul, gerçekleştirilebilir ve gerçekçi bir direnme stratejisi ortaya koymaktadır (Postl, 2008; Whitford, 1991).

Beşinci eleştiri hattı, Irigaray’ın Freud ve Lacan’dan yararlanmasının, psikanalizin açık ya da örtük eril varsayımlarını feminist eleştirinin içine sızdıracağı ve erillik eleştirisi yapılırken, kullanılan kuramsal gereçlerin içeriğiyle “kirlenme” riski doğuracağı yönündedir. Bu endişe anlaşılabilir olmakla birlikte, Irigaray’ın psikanalize dönüşü, cinsiyetçilik çözümlemesi yapmak amacıyla kendisine malzeme olarak aldığı kuramlara sadakat gösterdiği ya da onları normatif olarak savunduğu anlamına gelmez; daha çok bu kuramların içindeki cinsiyetçi kodların ifşa edilmesi stratejisine dayalı, *jenealogik* bir gerekçeye dayanır. Fallogosantrik düzenin, öznenin nasıl kurulduğu ve arzu ile yasa ilişkisinin nasıl düzenlendiği üzerinden işlediği düşünüldüğünde, psikanalitik söylemin -özellikle fallusu ayrıcalıklı bir gösteren olarak merkezileştiren çizgisinin- incelenmesi, dışlayıcı kriterlerin nasıl doğallaştırıldığını göstermek için gerekli bir açıklama katmanı sağlar (Lacan, 2006; Whitford, 1991). Bu

nedenle burada amaç, psikanalizi normatif bir otorite olarak benimsemek değil; tersine, onun içinde yerleşik hale gelmiş evrensellik iddialarını, cinsiyetçi bir kurallar ekonomisi olarak teşhir etmektir. Bu okuma, Irigaray’ın psikanalitik kavramları, kendi savlarını açan eleştirel bir söz dağarcığı olarak kullandığı; fakat kurucu varsayımlarını kendisinin savunmadığı, tam tersine, cinsiyetçilik eleştirisini onlara yöneltmek amacıyla kendisine konu edindiği yönündeki yorumlarla uyumludur (Whitford, 1991; Stone, 2006).

Görüldüğü üzere, burada ele alınan itirazlar, Irigaray düşünce çizgisindeki temel argümanların zayıf noktalarına işaret etmek amacıyla yöneltmekle birlikte, Irigaray’ın metinleri titizlikle incelendiğinde, onun asıl kaygısının kural düzeyine nerede müdahale gerektiğini görünür kılmak olması nedeniyle, temelsiz kalmaktadır. Normatif sonuç—bu makalede analitik bir çerçeve olarak başvuru olan “yeni bir dil oyunu” gerekliliği—psikanalize bağımlı değildir; dil–kural analizi ve fallogosantrik teşhis üzerinden zaten taşınır (Freud, 1973; Irigaray, 2008; Wittgenstein, 2014). Bütün bu hatlar birlikte düşünüldüğünde sonuç değişmez: Anlaşılabilirlik eşiği kurallardan beslendiği, bu kurallar tarihsel olarak cinsiyetli çalıştığı ve *parler-femme* ile *mimesis*in kural düzeyinde müdahale önerdiği gösterildiğinde, kadın öznenin tanınabilirliği adına yeni bir dil oyununun kurulması ve bunun Wittgensteinci çerçeveye oturtulmasıyla, Irigaray hattını izleyerek farklı bir simgesel kurulumun gerekliliği normatif olarak gerekçelendirilmiş hale gelir (Irigaray, 2008; Wittgenstein, 2014).

Sonuç

Bu çalışma, dişil sentaks talebini anlaşılabilirliğin dağıtımıyla ilgili bir meşruiyet sorunu olarak yeniden kurmaktadır. Wittgenstein’in anlamı, kullanım ve kural izleme pratiklerine bağlayan çerçevesi, “anlaşılabilirlik eşiği”nin sözlükte değil, kamusal ölçütlerde belirlediğini göstermektedir. Bu ölçütler konuşan özneyi tanıma, gerekçeyi tanıma ve muhatap tanıma biçimleriyle birlikte çalıştığında, anlaşılabilirlik artık salt semantik bir başarı değil, kamusal gerekçelendirme alanına kabulün koşulu haline gelir. Bu noktada normatiflik, ahlaki buyruk değil, “doğru devam ettirme”yi mümkün kılan kriterler setidir; fakat kriterlerin kime göre

kurulduğu sorusu, normatifliğin politik boyutunu zorunlu olarak açığa çıkarır (Kripke, 1982; McDowell, 1984).

Irigaray'ın fallogosantrizm teşhisi, bu kriterlerin 'nötr' değil, tarihsel olarak cinsiyetli işlediğini göstermektedir. İzomorfizm ve logosantrizm analizleri, konuşan özne konumunun eril olarak kodlandığı bir simgesel ekonomiyi; psikanaliz hattı ise Babanın Adı ve fallusun ayrıcalığı üzerinden, bu kodlamanın nasıl doğallaştırıldığını görünür kılar (Irigaray, 1985b; Whitford, 1991). Bu nedenle tanınabilirlik eşliğinin düşüklüğü, dilin yanlış kullanılmasından çok, dilin doğru kullanımına dair ölçütlerin tek taraflı kurulmuş olmasından kaynaklanır. Buradan çıkan normatif sonuç, sözcükleri nötrleştirmekten daha güçlüdür: birlikte konuşmanın kuralları, onlara tabi olanlarca savunulabilir olmak zorundadır; sistematik dışlama üreten ölçütler, meşruiyetini kaybeder.

Bu makalede *parler-femme*, tam da bu meşruiyet kaybını telafi etmeye yönelik asgari bir kural revizyonu olarak savunulmaktadır. Hitabı ve ilişkiselliği görünür kılmak, öznenin yerleştirilmesini şeffaflaştırmak ve bedensel-duygulanımsal veriyi gerekçelendirme rejiminin dışına atmamayı ilke edinmek, "yeni sözcükler" önermekten ziyade, "hangi tür devam ettirmelerin makul sayılacağı"na ilişkin ölçütleri genişletmektedir. Bu genişleme, özel bir idyolekt yaratma yönünde değil, kamusal kriterleri yeniden dağıtma yönündedir; dolayısıyla Wittgenstein'in özel dil eleştirisinin işaret ettiği içe kapanma riskini değil, kamusallığın kapsamını büyütmeyi hedefler (Wittgenstein, 2014).

Mimesis, bu dönüşümün uygulanabilir tekniğidir. Kurala dışarıdan saldırmak yerine, kurumsal dilin içinden, kalıbı görünüşte koruyarak ama düğüm noktalarında kontrollü sapmalar üreterek çalışır; böylece ölçütleri "askıya almak" değil, onların kimleri dışarıda bıraktığını görünür kılmak ve yeni devam ettirmelere yer açmak mümkün olur (Postl, 2009). Bu yönüyle *mimesis*, sembolik olarak radikal, pratik olarak ise sürdürülebilir bir müdahale biçimi sunar: Gündelik yazı, akademik metin ve kurum dilinde küçük ayarların birikimi, tanınabilirlik eşliğini kademeli olarak yükseltebilir. Bu nokta, çalışmanın teorik katkısını aynı

zamanda yöntemsel bir çağrıya dönüştürür: feminist eleştiri, “Hangi sözcükler?” sorusundan çok, “Hangi ölçütler?” sorusunu kurumların işleyişine uygulayarak, söylem pratiklerinde denetlenebilir dönüşüm hedefleri tanımlayabilir.

Elbette bu çerçeve, nihai bir dil politikası programı değildir; daha ziyade, tanınabilirliğin normatif koşullarını tartışılabilir kılacak bir analiz aracıdır. Gelecek çalışmalar, bu makalenin önerdiği normatif müdahaleleri, örneğin hukuk dili, tıp dili veya akademik hakemlik dili gibi kurumsal alanlarda somut vaka okumalarıyla sınavabilir; hangi tür hitap biçimlerinin, hangi tür gerekçe rejimlerinin dışlama ürettiğini, hangi tür küçük sapmaların ise yeni devam ettirmeler doğurduğunu gösterebilir. Böyle bir genişletme, Wittgensteinci ölçüt analizini feminist epistemoloji ve söylem çalışmalarıyla daha sıkı biçimde eklemleyerek, normatif gerekçeyi yalnızca teorik düzeyde değil, pratik dönüştürülebilirlik düzeyinde de sınama imkânı sunacaktır.

Bu çerçevenin bir başka sonucu, feminist eleştirinin normatif dilini soyut hak söylemine indirgemenin, ölçütlerin gerekçelendirilebilirliği üzerinden somutlaştırmasıdır. “Tarafsızlık” ve “açıklık” gibi idealler, ancak hangi seslerin “gerekçe” sayıldığı ve hangi anlatım kiplerinin “uygunsuz” diye elendiği gösterildiğinde eleştirel bir içerik kazanır. Bu nedenle *parler-femme* ve *mimesis*, yalnızca teorik kavramlar değil, akademik yazı dahil çeşitli söylem pratiklerinde uygulanabilecek ölçüt soruları üretir: Metin kime konuşmaktadır; “biz” hangi yollarla kurulmaktadır; hangi veri türleri sistematik olarak gerekçe dışına itilmektedir; hangi sapmalar, yeni bir devam ettirme alanı açmaktadır? Bu sorular, kural revizyonunun gündelik ölçekte izlenebilir ve tartışılabilir olmasını sağlayarak, “yeni bir dil oyunu” iddiasını belirsiz bir ütopya olmaktan çıkarır (Fricker, 2007; Stone, 2015).

Sonuç olarak mesele, “eskinin dışına kaçmak” değil, onun içinden “alternatif bir simgeseli örmek”tir. Dil, üzerinde yaşadığımız mimaridir; bu mimaride kadınların özgürce konuşup büyüyebileceği, tanınabilirliklerini sürdürebileceği odalar açmak artık bir tercih değil, gerekçelendirilmiş bir gerekliliktir. Yani, kendine ait bir dil evi kurmak, dışıl söylemin estetik

bir arzusu değil, kamusal konuşmanın meşruiyetini korumak için zorunlu bir yeniden kurulum talebidir. Başka bir ifadeyle, mevcut söylem rejiminin dışına kaçmak değil; onun içinden, tanınabilirliği genişleten kural revizyonlarını gerekçelendirebilmektir. *Parler-femme* ve *mimesis* bu revizyonların tartışılabilir ve uygulanabilir ölçütlerini sunar. Böylece, en yalın haliyle, bu makalenin yanıtlamayı hedeflediği temel soru şudur: Anlaşılabilirlik ölçütleri tarihsel olarak ataerkil normatif pratikler içinde kurulmuşsa, feminist bir dil talebi hangi gerekçeyle savunulabilir? Wittgenstein'in dil oyunu yaklaşımı, bu talebi semantik bir içerik önerisi olmaktan çıkararak, dilin meşru kullanım koşullarını belirleyen kural rejimlerine yönelik bir müdahale olarak yeniden düşünmeyi mümkün kılar. Bu çerçevede *parler-femme*, yeni bir dil icat etme girişimi değil, birlikte konuşmanın tanınma ve meşruiyet koşullarını dönüştürmeye yönelik normatif bir yeniden düzenleme olarak anlaşılmalıdır.

KAYNAKÇA

Brandom, R. (1994) *Making It Explicit: Reasoning, Representing, and Discursive Commitment*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Cavarero, A. (2000) *Relating Narratives: Storytelling and Selfhood*. Çev. P.A.-Kottman. Londra: Routledge.

Cavarero, A. (2017) *Platon'a Rağmen: Antik Felsefenin Feminist Bir Yeniden Yazımı*. Çev. B. Tanrısever. İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Freud, S. (1953-1974b) *The Interpretation of Dreams*. Vols. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Cilt 4-5. Çev. J. Strachey. Londra: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.

Freud, S. (1961a) Some psychical consequences of the anatomical distinction between the sexes. Strachey, J. haz. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* içinde. Cilt 19: The Ego and the Id and Other Works. Londra: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis: 248-258.

Freud, S. (1961b) Female sexuality. Strachey J. haz. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* içinde. Cilt 21: The Future of an Illusion, Civilization and Its Discontents, and Other Works. Londra: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis: 221-243.

Freud, S. (1973 [1933]) Femininity. *New Introductory Lectures on Psycho-Analysis* içinde. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Cilt 22. Çev. J. Strachey. Londra: Vintage.

Fricker, M. (2007) *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing*. Oxford: Oxford University Press.

Irigaray, L. (1985a) *Speculum of the Other Woman*. Çev. G.C. Gill. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Irigaray, L. (1985b) *This Sex Which Is Not One*. Çev. C. Porter ve C. Burke. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Irigaray, L. (1996) *I Love to You: Sketch for a Felicity within History*. Çev. A. Martin. New York: Routledge.

- Irigaray, L. (2006) *Ben Sen Biz: Farklılık Kültürüne Doğru*. Çev. S. Büyükdüvenci ve N. Tatal. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Irigaray, L. (2008) *Sharing the World*. Londra: Continuum.
- Kripke, S.A. (1982) *Wittgenstein on Rules and Private Language: An Elementary Exposition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Lacan, J. (1978) *The Four Fundamental Concepts of Psycho-Analysis*. Miller, J.-A. Haz. Çev. A. Sheridan. New York: W. W. Norton.
- Lacan, J. (2006) The signification of the phallus. *Écrits: The First Complete Edition in English* içinde. Çev. B. Fink. New York: W. W. Norton: 575-584.
- McDowell, J. (1984) Wittgenstein on following a rule. *Synthese*, 58(3): 325-363.
- Postl, G. (2008) Feminists reading the canon. *Hypatia*, 23(3): 87-93.
- Postl, G. (2009) Tekrar etme, alıntılama, altüst etme: Irigaray'ın taklit kavramının politikası. *Cogito*, 58: 146-158.
- Sarup, M. (2004) *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm: Bir Giriş*. Çev. A.B. Güçlü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Stone, A. (2006) *Luce Irigaray and the Philosophy of Sexual Difference*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stone, A. (2015) The politics of clarity. *Hypatia*, 30(3): 613-619.
- Whitford, M. (1991) *Luce Irigaray: Philosophy in the Feminine*. Londra: Routledge.
- Wittgenstein, L. (2014) *Felsefi Soruşturmalar*. Çev. H. Barışcan. 3. baskı. İstanbul: Metis Kitap.